

*Лисецький О. О.,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ ОБВИНУВАЧЕННЯ СЛІДЧИМ

Анотація. У статті проаналізовано чинне кримінальне процесуальне законодавство України щодо повноважень органу досудового розслідування, узагальнено позиції вчених щодо функціонального призначення слідчого в кримінальному провадженні, виділено функції, які притаманні слідчому як суб'єкту кримінального провадження в умовах реформування правоохоронної системи України.

Ключові слова: функція, кримінальна процесуальна діяльність, обвинувачення, орган досудового розслідування, слідчий, кримінальне провадження.

Актуальність теми. Сучасний етап реформування правоохоронної системи в Україні шляхом впровадження у вітчизняне законодавство міжнародних стандартів проходить лише з незначним урахуванням національних традицій. У свою чергу, саме намагання переписати норми законодавства різних країн і піддати їхньому регулюванню національні кримінальні процесуальні відносини не може бути виправданим без урахування багатовікової вітчизняної традиції кримінальної науки з точки зору як максимальної ефективності розслідування кримінального правопорушення, так і захисту прав і свобод людини та громадянина під час здійснення досудового розслідування.

Однією з найважливіших проблем теорії кримінального процесу є визначення функціональної характеристики органів досудового розслідування. Оскільки основні напрями діяльності, що визначені законодавством, притаманні будь-якому державному органу, то до обов'язкових системоутворювальних елементів органу досудового розслідування належать функції, обумовлені характером і специфікою цілей і завдань, на виконання яких спрямовані правові, матеріальні, технічні та кадрові зусилля цього специфічного державного правоохоронного органу.

Ефективність досудового розслідування безпосередньо залежить від якісного унормування цієї діяльності в національному кримінальному процесуальному законодавстві, оскільки нормативне регулювання є визначальним для формулювання всіх рекомендацій, необхідних для удосконалення роботи слідчого органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України.

Стан наукового дослідження. Дослідженню питання процесуального статусу слідчого та його функціонального призначення в кримінальному провадженні присвячені праці відомих українських і зарубіжних вчених: В.Б. Андрусика, С.А. Альперта, В.П. Бож'єва, І.В. Гловюк, О.І. Гришина, М.А. Громова, Ю.М. Грошевого, В.П. Гуляєва, В.С. Зеленецького, Я.О. Ковальової, М.М. Ковтуна, О.Б. Комарницької, О.М. Ларіна, В.Т. Маляренка, Г.В. Остафійчука, В.П. Півненка, Д.П. Письменного, В.О. Попелюшка,

М.А. Погорецького, В.В. Рожнової, В.М. Савицького, О.А. Солдатенкова, С.М. Стахівського, О.Ю. Татарова, Л.Д. Удалової, В.І. Фаринника, О.О. Чепурного, С.А. Шейфера, М.С. Шумила та інших. Аналіз робіт зазначених науковців, які сформулювали теоретичний фундамент розвитку органів досудового розслідування, статусу слідчого та його повноважень, а також започаткували розв'язання проблем функцій кримінального процесу, дав підстави для виділення більш чіткої позиції щодо функціонального змісту діяльності слідчого як суб'єкта кримінального провадження.

Метою статті є аналіз чинного кримінального процесуального законодавства щодо повноважень органу досудового розслідування, а на підставі цього – виділення функцій, притаманних слідчому як суб'єкту кримінального провадження в умовах реформування правоохоронної системи України.

Виклад основного матеріалу. Загальні завдання кримінального судочинства, сформульовані у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), не виключають, а, навпаки, передбачають різні форми та методи їх реалізації відповідно судом, прокурором, слідчим. Кожен із них має притаманну саме йому спрямованість у вирішенні цих завдань. У свою чергу, інші суб'єкти кримінального провадження (підозрюваний, обвинувачений, потерпілий та ін.) мають свою спрямованість у діяльності, яку вони здійснюють і яка обумовлена характером їх інтересів. Зі спрямованістю тих чи інших видів процесуальної діяльності і пов'язане поняття кримінальних процесуальних функцій [1, с. 33].

Взагалі термін «функція» латинською означає «виконання, здійснення; обов'язок, коло діяльності; призначення, роль; діяльність, роль об'єкта в межах системи, до якої він належить; вид зв'язку між об'єктами, коли зміна одного з них призводить до зміни іншого» [2, с. 1152; 3, с. 556]. У правознавстві термін «функція» визначається як соціальна роль держави, державного органу, права стосовно макро- або мікрооточення. Функції тлумачаться як «основні напрями або види діяльності, що виражають сутність, призначення, роль і місце держави, державного органу, права в суспільстві» [4, с. 157].

Більш широкий процесуальний зміст зазначеного вище терміну містять дефініції представників теорії кримінального процесу. Наприклад, як зазначає О.А. Солдатенко, кримінально-процесуальна функція – це визначена законом діяльність суб'єкта кримінально-процесуальних відносин, що характеризується його рольовим призначенням, заснована на системі прав і обов'язків цього суб'єкта й цілком залежна від мети та завдань кримінального судочинства [5, с. 189].

Використавши системний підхід до розгляду проблеми кримінально-процесуальних функцій, О.О. Чепурний робить висновок, що «під функціями кримінального судочинства в цілому як єдиної правової системи необхідно розуміти не роль або коло обов'язків того чи іншого учасника, а головні напрями кримінально-процесуальної діяльності, у яких проявляється

вплив кримінального судочинства на суспільні відносини і які визначаються його завданнями» [6, с. 9]. Однак із цією позицією погодитися складно, бо не можна відривати напрям діяльності від конкретного носія, який її здійснює (певного суб'єкту) шляхом вчинення сукупності взаємопов'язаних дій.

Проаналізувавши думки вчених, ми пропонуємо визначити такі якісні ознаки кримінальної процесуальної функції:

- 1) визначає характер діяльності конкретного суб'єкту відповідної функції, напрями якої мають власні завдання;
- 2) окреслює права та обов'язки, компетенцію суб'єкта (суб'єктів) реалізації функції;
- 3) є невіддільною від носія – суб'єкта кримінального провадження, який може здійснювати декілька функцій, або одну функцію можуть здійснювати декілька суб'єктів;
- 4) має нормативний характер.

Сучасна традиційна система органів досудового розслідування визначена ст. 38 КПК України, водночас у ній зазначені певні органи розслідування, практика функціонування яких поки що невідома громадськості та науці кримінального процесу, а також іншим судовим і правоохоронним органам. Такими новими органами є Державне бюро розслідувань (ДБР) та підрозділи детективів і внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (НАБ) [7, с. 118].

Основними суб'єктами зазначених органів є слідчі, тобто службові особи, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Саме на них покладається виконання всього спектру кримінальної процесуальної діяльності, обумовленої її цілями та завданнями. Незважаючи на багатовікову історію діяльності органів досудового розслідування, до сьогодні доктриною кримінального процесу поняття та зміст кримінальної процесуальної функції, яка реалізується слідчим під час розслідування кримінальних правопорушень, остаточно не визначені, у тому числі на законодавчому рівні. Стан постійних наукових дискусій щодо функцій слідчого в кримінальному провадженні свідчить про те, що єдності поглядів серед учених і практиків не досягнуто.

Одна група авторів, враховуючи концепцію трьох основних функцій, окреслених у ч. 3 ст. 22 КПК України (обвинувачення, захист, судового розгляду) і вважаючи її (концепцію) «двигуном» кримінального процесу, беззаперечно відносять слідчого до сторони обвинувачення. Відповідно до неї слідчий органу досудового розслідування виконує виключно кримінальну процесуальну функцію обвинувачення, бо поза межами цих трьох функцій інших не існує й існувати не може [6, с. 10; 8, с. 32].

Друга група авторів є прихильниками одночасного виконання слідчим усіх трьох функцій, визначених у ч. 3 ст. 22 КПК України, а саме: обвинувачення, захисту, вирішення справи. Наприклад, на думку Я.П. Зейкана і В.М. Савицького, приймаючи рішення про закриття кримінального провадження, слідчий виконує поряд із функцією обвинувачення ще й функцію вирішення справи, а займаючись пошуком і дослідженням доказів, які виправдовують підозрюваного або пом'якшують його відповідальність, слідчий виконує і функцію захисту [9, с. 43–44; 10].

Третя група авторів обґрунтовує виконання слідчим органу досудового слідства кримінальної процесуальної функції під назвою «дослідження обставин справи» [11, с. 147–152; 12, с. 25].

Четверта група авторів зазначає, що функція слідчого має комбінований характер. До встановлення особи, яка вчинила

кримінальне правопорушення, слідчий виконує функцію розслідування, а після вручення особі письмового повідомлення про підозру ця функція трансформується в кримінальну процесуальну функцію обвинувачення [13, с. 20]. Проте окремі автори наполягають на виконанні слідчим органу досудового розслідування функції розслідування кримінальних правопорушень. Сьогодні ця точка зору є панівною в теорії кримінального процесу [14, с. 69–78; 15, с. 228; 5, с. 80–83].

Проте, на наш погляд, на слідчого органів досудового розслідування не можна однозначно покласти виконання функції обвинувачення, адже його кримінальна процесуальна діяльність за своєю юридичною природою, призначенням, цілями та завданнями більше спрямована на проведення пошукового дослідження всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення, відновлення його події в усіх юридично значущих деталях і встановлення обставин, які підлягають доведенню в кримінальному провадженні. Слідчий здійснює свою діяльність на основі складної процедури, визначеної в КПК України, тобто виконує специфічну форму пізнавальної діяльності, яка суттєво відрізняється від форм пізнавальної діяльності, що реалізується іншими владними суб'єктами стадії досудового розслідування: керівником органу досудового розслідування, прокурором, слідчим суддею.

Також необхідно звернути увагу на те, що п. 13 ст. 3 КПК України визначає обвинувачення як твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому Кодексом. Моментом висунення обвинувачення є затвердження прокурором обвинувального акту або складання нового обвинувального акту (відповідно до ч. 4 ст. 110 КПК, обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування), тобто обвинувачення за чинним кримінальним процесуальним законом починається з моменту затвердження або складання обвинувального акту прокурором. Отже, складно стверджувати про здійснення слідчим обвинувачення. Більш коректним є віднесення його до суб'єктів здійснення кримінального переслідування.

І.В. Глов'юк зазначила: «Респонденти вказали на реалізацію слідчим таких функцій: кримінальне переслідування (обвинувачення) – 24%, розслідування – 69,5%, обвинувачення, захист і вирішення справи – 5%. У КПК України 2012 р. слідчий віднесений до сторони обвинувачення (на коректність віднесення слідчого до сторони обвинувачення вказали 63% респондентів), це характерно і для КПК Грузії, КПК Азербайджанської Республіки, КПК Республіки Молдова (у КПК Республіки Молдова вказано «орган кримінального переслідування», а кримінальне переслідування здійснюється офіцерами з кримінального переслідування). У модельному КПК для держав – учасниць СНД слідчого віднесено до органів кримінального переслідування та, відповідно, до сторони обвинувачення. У КПК Республіки Таджикистан, КПК Туркменістану, КПК Республіки Білорусі слідчого визнано суб'єктом, який здійснює кримінальне переслідування [16, с. 103].

Проте, незважаючи на пряме віднесення слідчого до сторони обвинувачення, ч. 2 ст. 9 КПК України вказує на те, що прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують

його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Крім того, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ст. 94 КПК України). Слідчий повинен збирати не тільки обвинувальні докази: у разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у разі звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 223 КПК України) [17].

З урахуванням наведених вище норм можна зробити висновок про те, що КПК України 2012 року не повністю відмовився від ідеї покладення на слідчого функції розслідування кримінальних правопорушень, яка, на думку Ю.П. Аленіна, полягає у вжитті всіх заходів для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, виявлення як обвинувальних, так і виправдувальних, а також обтяжувальних і пом'якшувальних вин обставин і з'ясування всіх обставин, що підлягають доказуванню у кримінальній справі [18, с. 162].

Висновок. Таким чином, слід підкреслити, що простежується певна умовність віднесення слідчого до сторони обвинувачення, оскільки функціональна спрямованість його діяльності є значно ширшою. Тобто з моменту отримання інформації про кримінальне правопорушення слідчий реалізує функцію розслідування з метою встановлення обставин кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. При цьому слідчий зобов'язаний всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Надалі, якщо наявні достатні докази для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий (за погодженням із прокурором) повинен здійснити повідомлення про підозру. З моменту складення слідчим повідомлення про підозру починається функція кримінального переслідування у формі підозри стосовно визначеної особи. При цьому слідчий також зобов'язаний всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Окрім цього, за КПК України слідчий також здійснює реабілітаційну функцію і має деякі повноваження, пов'язані зі здійсненням міжнародного співробітництва.

Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства України надає нам підстави дійти висновку про те, що ускладнення організаційних аспектів кримінального провадження передусім зумовлене суттєвим обмеженням повноважень слідчого і, як наслідок, зайвою формалізацією багатьох напрямів його діяльності. Слідчого замість активного

суб'єкта доказового процесу перетворено на особу, що збирає матеріали кримінального провадження, при цьому він мусить або більшість своїх дій і рішень узгоджувати з прокурором, або отримувати дозвіл у слідчого судді. Проте, на наш погляд, слідчий як суб'єкт кримінального провадження за КПК України здійснює:

- функцію кримінального переслідування у формі підозри;
- функцію здійснення щодо особи кримінального провадження із застосування примусових заходів медичного характеру;
- функцію здійснення щодо неповнолітнього провадження із застосування примусових заходів виховного характеру.

В цілому залежно від етапу досудового розслідування функціональну спрямованість діяльності слідчого слід поділити на функцію розслідування та функцію кримінального переслідування.

Література:

1. Кримінальний процес : [підручник] / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь: Перун, 2009. – 1736 с.
3. Словарь иностранных слов / под ред. И.В. Лехина и Ф.Н. Петрова. – М., 1955. – 840 с.
4. Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе / А.П. Гуляев. – М. : Юридическая литература, 1981. – 192 с.
5. Солдатенко О.А. Досудове слідство в Україні: становлення та перспективи розвитку : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О.А. Солдатенко ; Запорізький юридичний інститут МВС України. – К., 2006. – 239 с.
6. Чепурний О.О. Кримінально-процесуальні функції на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О.О. Чепурний ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 16 с.
7. Сисоєнко Г.І. Нові органи досудового розслідування в Україні / Г.І. Сисоєнко, А.В. Самодін // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2015. – № 5. – С. 117–126.
8. Рогатюк І.В. Обвинувачення у кримінальному процесі України : [моногр.] / І.В. Рогатюк. – К. : Атіка, 2007. – 160 с.
9. Савицький В.М. Государственное обвинение в суде / В.М. Савицький. – М. : Наука, 1971. – 343 с.
10. Зейкан Я.П. Право на захист у кримінальному процесі : [практ. посіб.] / Я.П. Зейкан. – К. : Юридична практика, 2004. – 288 с.
11. Гришин А.И. Процессуальные функции следователя / А.И. Гришин, Н.А. Громов // Правоведение. – 2001. – № 5. – С. 147–152.
12. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции / А.М. Ларин. – М. : Юридическая литература, 1986. – 160 с.
13. Лоцихін О.М. Функції сучасної держави: нарис юридичної теорії : [моногр.] / О.М. Лоцихін. – К. : Логос, 2013. – 228 с.
14. Зеленецький В.С. Уголовно-процесуальні функції слідчого / В.С. Зеленецький // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – 2001. – № 2. – С. 69–78.
15. Півненко В.П. Про кримінально-процесуальну функцію органів досудового слідства / В.П. Півненко, В.Б. Андрусяк // Вісник Академії прокуратури України. – 2007. – № 4. – С. 80–83.
16. Глов'юк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... док. юрид. наук : спец. 12.00.09 / І.В. Глов'юк ; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2016. – 602 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3320>.
17. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 13.04.2012 № 4651-VI : текст зі змін, станом на 28 лютого 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/laws/show/4651-17/paran1081#n1081>.
18. Аленін Ю.П. Ще раз до питання про самостійність і незалежність слідчого / Ю.П. Аленін // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. пр. – О., 2008. – Вип. 44. – С. 149–164.

Лисецкий А. А. Уголовные процессуальные функции следователя органа досудебного расследования

Аннотация. В статье проанализировано действующее уголовное процессуальное законодательство Украины относительно полномочий органа досудебного расследования, обобщены позиции учёных относительно функционального назначения следователя в уголовном производстве, выделены функции, которые присущи следователю как субъекту уголовного производства в условиях реформирования правоохранительной системы Украины.

Ключевые слова: функция, уголовная процессуальная деятельность, обвинение, орган досудебного расследования, следователь, уголовное производство.

Lysetskiy A. Criminal procedural function of an investigator of pre-trial investigation authority

Summary. The article analyzes the current criminal procedural legislation of Ukraine concerning the powers of pre-trial investigation authority, summarized the position of the scientists on the functional purpose of the investigator in the criminal proceedings, allocated functions, which are inherent to the investigator as a subject of criminal proceedings in terms of reforming the judicial system of Ukraine.

Key words: function, criminal procedural activities, prosecution, pre-trial investigation authority, investigator, criminal proceedings.